

УДК 811.112.2'373.2:616.5

Качан Б. М., Остапчук О. Р., Бабій О. Р.

**ТРАНСЛЯТОРНІ МЕТОДИ ВІДТВОРЕННЯ ПРОПРІАТИВІВ
У НІМЕЦЬКІЙ ФАХОВІЙ МОВІ ДЕРМАТОЛОГІЇ**

Стаття присвячена питанню трансляторних методів відтворення пропріативів у німецькій фаховій мові дерматології. Розкрито поняття пропріативів і їх місце в субмові німецької фахової мови. Визначено низку перекладацьких трансформацій, якими потрібно володіти перекладачу під час транскодифікації німецькомовних фахових текстів.

Ключові слова: пропріативна лексика, дерматологія, епонім, термін.

Качан Б. М., Остапчук О. Р., Бабій О. Р. Трансляторные методы передачи проприативов в немецком специальном языке дерматологии. – Статья.

Статья посвящена вопросу трансляторных методов передачи проприативов у немецком специальном языке дерматологии. Раскрыто понятие проприативов и их место в субязыке немецкого языка для специальных целей. Определен ряд переводческих трансформаций, которые следует использовать переводчику при транскодификации немецкоязычных специальных текстов.

Ключевые слова: проприативная лексика, дерматология, эпоним, термин.

Kachan B. M., Ostapchuk O. R., Babiy O. R. Translation methods of propriatives in German professional language of dermatology. – Article.

This article deals with question of translation methods of propriatives in German professional language of dermatology. It was discovered the term of propriatives and their place in sublanguage of German professional language. It was described translation transformation which the translator should own at transcodification of German special texts.

Key words: propriative lexis, eponym, dermatology, term.

У сучасному світі відбувається активне співробітництво й міжнародний обмін досвідом і досягненнями в різних галузях науки, у тому числі й у медицині. У зв'язку з цим якісний переклад медичної документації та описів відіграє важливу роль, а викладання мови за професійним спрямуванням набуває ще більш актуального значення в процесі навчання майбутніх лікарів. Знання іноземної мови стає для спеціаліста-медика ефективним засобом обміну у сфері наукових досліджень і практичної підготовки. Вивчення системної організації словникового складу мови належить до одного з найактуальніших напрямів сучасних лінгвістичних досліджень. У свою чергу, однією із цілей викладання іноземних мов у медичному університетів є навчання перекладу медичних текстів (статей, результатів досліджень тощо), що, на думку М. Русакової й Т. Серікової [11], є першочерговим завданням отримання нової інформації з першоджерел.

Останніми роками в лінгвістиці спостерігається стрімке зростання досліджень текстів медичного спрямування, що призводить до необхідності вивчення способів перекладу у світлі постійного розвитку фахової термінології. Сучасний професійний медичний переклад тексту є одним із найскладніших у практиці перекладу, а переклад спеціальної термінології є нагальним, оскільки термінологія, яка функціонує в медичному дискурсі, постійно поповнюється новими номінаціями та їх тлумаченням. Цей процес відбувається завдяки значній науковій діяльності, яка проводиться у світових масштабах, завдяки новим відкриттям і досягненням у всіх галузях охорони здоров'я.

Сучасна лінгвістика під час вивчення проблеми пропріативної лексики й епонімії орієнтована на виявлення особливостей функціонування, впливу позамовних чинників на процес утворення, визначення лексико-семантичних структур і принципів кодифікації термінів-епонімів, особливості перекладу епонімів.

Терміни – невід'ємна частина мови науки, оскільки кожне нове поняття потрібно зафіксувати у мові точним словом – терміном. Р. Дудок визначає термін як мовну одиницю (слово чи словосполучення) переважно субстантивного характеру, яка позначає певне фахове поняття відповідної субмови, призначена для забезпечення потреб професійної комунікації. Він наголошує на тому, що комунікативно повноцінні лише ті терміни, зміст яких відображений у дефініціях, де він термінується й закріплюється в межах певного соціуму, тобто фахівці однієї галузі вкладають у термін той самий зміст та однаково його розуміють [5].

Терміни-епоніми неодноразово ставали об'єктом вивчення зарубіжних і вітчизняних лінгвістів. Питанням виникнення термінів-епонімів, їх структурно-семантичними особливостями й функціонуванням в українській медичній термінології займається багато лінгвістів: Н. Місник, В. Лисенко, Т. Лепеха, Р. Стецюк; дисертація О. Варнавської (Росія, 2009) присвячена статусу й функціонуванню епонімів у медичній термінології іспанської мови [14].

В. Кулікова (2015), торкаючись труднощів перекладу французьких медичних термінів-епонімів у культурологічному аспекті, відмічає інформативні властивості слова-терміна, який може повідомити про «сам факт існування відповідних

реалій, про джерела їх появи, а також про рівень розвитку культури народу» [7].

У німецькомовному медичному дискурсі А. Семисюк (2014) розкриває роль функціонування пропріальної лексики як продуктивного засобу формування епонімів, який здатний продемонструвати «все нове, що виникає у практичній діяльності фахівців», і зараховує власні імена як термінологічні одиниці до імен когнітивних категорій, «так як вони впливають на пізнання людського світу в ракурсі лінгвокультури» [12].

Дослідниця української медичної клінічної термінології Н. Місник (2002) зазначає, що явище епонімізації медичних понять у контексті історії її розвитку, еволюції діагностичного процесу відоме здавна; епонімічні найменування широко розповсюджені в підмові клінічної медицини [14].

Вивченню епонімічних термінів в українській мові присвячені праці М. Дзюби. Зокрема, мовознавиця дійшла висновків, що «використання власної назви як терміоелемента є показником інтернаціональності терміна, його «міжнародного впізнавання» [4, с. 74], «невідповідність складу епонімічних термінів у різних мовах свідчить про пріоритет країни у відкритті нових явищ, її роль у розвитку різних галузей науки, інтелектуальний потенціал» [4, с. 73].

З розвитком техніки та прискоренням технологічних процесів винайдено різноманітні методи і способи діагностики, але також з'явилися нові захворювання, які потребують фіксації в термінологічних системах мов світу. Оскільки в наш час панує образ здорової людини, ознаками якої є передусім здорова шкіра, ми вирішили розглянути явище епонімії в цій галузі, терміни-епоніми якої є ще недостатньо розглянутими сучасними мовознавцями.

Дерматологія – це наука, яка вивчає будову й функціонування шкіри та її придатків – волосся, нігтів, а також слизових оболонок, захворювань шкіри, її придатків і слизових, методи їх лікування й запобігання їм. Терміносистема дерматології налічує велику кількість термінів-епонімів, оскільки функціонування термінів у цій субмові прямо пов'язане з результатами досліджень у цій галузі медицини.

Необхідність ознайомлення із сучасними методами досліджень, велике значення обміну інформацією на інтернаціональному рівні створюють необхідність забезпечення адекватного перекладу з точним відтворенням медичних термінів. Темірні-епоніми становлять значну частину термінологічного пласту субмови дерматології, що створює значні труднощі під час здійснення фахового перекладу. Ураховуючи подані аспекти проблеми, ми маємо на меті в статті розглянути лексико-семантичні функціональні особливості термінів-епонімів у субмові дерматології та способи їх пе-

рекладу, що, на нашу думку, створює найбільшу проблему перекладу з однієї мови іншою, тому, як нам видається, цю проблему можна вирішити розв'язавши низку таких завдань:

- визначити поняття «термін-епонім» у фахових текстах дерматології; дослідити їх лексико-семантичні особливості функціонування в автентичних текстах;

- виокремити та проаналізувати банк перекладацький трансформацій епонімів, що функціонують у субмові дерматології;

- визначити особливості перекладу вищепойменованого корпусу епонімів українською мовою.

Під термінами-епонімами ми розуміємо позначення явища (наприклад, метода, симптому, хвороби), поняття, структури або методу за іменем людини, яка вперше виявила або описала їх. Більшість дослідників вважають, що власна назва в терміні-епонімі [6; 9; 10] не завжди має чітке денотативне значення, а конотативне значення в нього практично відсутнє.

Категорія епонімічних термінів або просто епоніми часто співвідносяться з категорією кваліфікативних термінів, тобто тих, що відображають сутність поняття. На думку багатьох медиків-спеціалістів у сфері медичного перекладу, варто заміняти епоніми на кваліфікативні терміни, власне, ми також дотримуємося цієї думки. Виняток становлять номінації, які давно та міцно ввійшли в медичну термінологію й від яких утворені виробничі слова. У таких випадках епонімічні терміни можуть бути хоча б рівносильними синонімами кваліфікативним [2].

Коротко розглянемо історію виникнення епонімів у шарі медичної лексики. У мові медицини епоніми, тобто номінації, утворені від власного імені лікаря, вченого тощо, використовуються для позначення різних понять: хвороб, їх симптомів і синдромів, анатомічних об'єктів, наукових теорій і клінічних класифікацій, методів дослідження й лікування, медичного обладнання тощо. Широке вживання епонімів у термінотворенні пояснюється бажанням підтримати традицію, увіковічнити імена лікарів і вчених, які зробили свій внесок у розвиток медицини. Епонімічні терміни становлять велику частину – близько 30% усього термінологічного фонду, утворюють певну тематичну групу. Мовознавець Е. Глазиріна пропонує таку класифікацію термінів-епонімів у медичній лексиці [2]:

а) позначення методів дослідження – німецькі лікарі відкрили методи дослідження, під час номінації використовуючи ключові терміни – проба, реакція, метод, досвід: *Tzanck-Test – Тест Тцанка; Shelley-Test – Тест Шеллі (базофільний тест); Jodprobe – Проба Бальзера.*

б) анатомічні терміни – в XIX ст. відкриття в галузі анатомії позначали іменами німець-

ких анатомів і фізіологів: His-Bündel – Пучок Гіса; Purkenje-Fasern – Волокна Пуркенье; Adamkiewicz-Arterie – артерія Адамкевича;

с) назви хвороб – у назвах хвороб також зустрічаються прізвища лікарів: *xвороба Дар'є – Darier-Krankheit; Hallorbeau-Krankheit – акродерматит Алопо;*

д) назви симптомів хвороб – синдром Лайєла – *Lyell-Syndrom; синдром Коккейна – Cockayne-Syndrom, синдром Клоустона – Clouston-Syndrom;*

е) назви хірургічних операцій – на основі загальних термінів «операція» і «пластика» створювалися епоніми з іменами німецьких хірургів: *операція Кіліана – Killian-Operation;*

ф) назви медичних інструментів і приборів – лампа Вуда;

г) назви бактерій, утворених від прізвища дослідника.

Опираючись на вищерозглянуту класифікацію, поділили епоніми субмови дерматології на такі категорії:

1) позначення методів і препаратів для дослідження: *Mitsuda-Reaktion – реакція Місуды, Bouin-Flüssigkeit – рідина Буєна, Van-Gieson-Färbung – метод Ван-Гізон;*

2) назви хвороб: *Dühring-Kreankheit – дерматит Дюринга, Lyme-Borreliose – хвороба Лайма, Morbus Hirschfeld-Lindau – хвороба Гінель-Ліндау;*

3) назви симптомів хвороб: *Zika-Virus – синдром Зика, Buschke-Ollendorf-Syndrom – синдром Бушке-Оллендорфа, Siemens-Krista-Siemens-Syndrom – синдром Сименсона;*

4) позначення елементів шкірного покриву та бактерій: *Odland-Körperchen – тільця Одланда, Langerhans-Zelle – клітини Лангерганса, Grenstejn-Zelle – клітини Грінстейна.*

Переклад епонімів створює певні труднощі, які пов'язані з національною специфікою та їх уживанням у медичному дискурсі. Крім того, існує також і проблема власне зі словниками, оскільки натепер немає білінгвального (німецько-українського) словника медичної термінології, у зв'язку з чим перекладач у своєму арсеналі може використовувати лише монолінгвальний словник медичної термінології або пошукові системи мережі Інтернет. З огляду також на працю російської мовознавиці Є. Глазиріної [2], яка в статті чітко сформулювала та виклала точки зору закордонних науковців Александра Войводта й Еріка Маттесона, є причини не вживати пропріативну лексику у фахових медичних текстах. Обидва є діючими лікарями-науковцями, а також тими, хто цікавиться питанням перекладу наукової медичної літератури. У праці “Should Eponyms Be Abandoned?” вони дотримуються точки зору, що пропріативна лексика або епоніми, власне, не зображають процес хвороби, симптому чи дослідження тощо, а несуть у собі

лише традицію увіковічнити науковця, який зробив відповідне відкриття [15].

Тому, беручи до уваги цей факт, перекладачеві варто мати на озброєнні ті перекладацькі трансформації, які допоможуть йому влучно й точно транскодифікувати той чи інший пропріатив мовою перекладу, а саме:

– *Експлікація або описовий переклад.* Під час описового перекладу одиниця іноземної мови замінюється словосполученням, що експлікує її значення (тобто дає пояснення чи опис цього слова). До описового перекладу висуваються такі вимоги: переклад повинен точно відображати основний зміст позначеного терміном поняття; опис не повинен бути надто докладним; синтаксична структура словосполучення не повинна бути надто докладною, наприклад:

– *Leyll-Syndrom (akute epidermale Nekrolyse) – гострий епідермальний некроліз (синдром Лайєла);*

– *Purpura Schoenlein-Heinch – анафілактична пурпура;*

– *Merkel-Körperchen – тактильні епітеліальні клітини.*

– *Додавання* – це вид трансформації, за якого в перекладі використовуються додаткові лексичні одиниці для передачі імпліцитних елементів змісту оригіналу. Часто цей прийом використовується для запобігання викривленню змісту в мові перекладу, наприклад:

– *Hauttuberkulose – індуративний туберкульоз шкіри Базена;*

– *Ekzema herpetiformis (Kaposi) – герпетиформна екзема Капосі;*

– *Kogoj-Pustelc спонгіоформна – пустула (гноячок) Когоя.*

– *Контекстуальна заміна* – це такий вид трансформації, внаслідок якої перекладним відповідником стає слово або словосполучення, що не є словниковим відповідником і підібране з урахуванням контекстуального значення слова та мовленнєвих норм і традицій мови перекладу. По суті, цей вид перекладу використовується в тих випадках, коли потрібно зробити уточнення, узагальнення, замінити заперечну конструкцію на стверджувальну або зробити повне переосмислення [1].

Проте під час перекладу варто брати до уваги й той факт, що в рамках стандартизації науково-технічної термінології в Україні потрібно дотримуватися уніфікації пропріативної лексики, щоб уникнути порушень міжнародних стандартів ІСО. Стандартизація термінів здійснюється національними комітетами для своїх мов. Уже налічується понад 8 тис. стандартів у 59 країнах 32 мовами [8]. Тому ми також звертаємо увагу не те, що перекладачеві не варто відмовлятися від стандартних методів транскодифікації пропріативної лексики,

таких як транслітерація й транскрипція – способи перекладу лексичної одиниці оригіналу шляхом відтворення її форми за допомогою літер мови перекладу [6], наприклад: *Raynaud-Syndrom – симптом Райнаурда; WR (Wassermann-Test) – тест Вассермана (РВ)* [16].

Отже, пропріативна лексика в німецькій фаховій мові дерматології утворює значний пласт термінології субмови дерматології. З огляду на класифікацію Є. Глазиріної, класифіковано пропріативу фахову мову дерматології на: а) позначення методів і препаратів для дослідження; б)

назви хвороб; в) назви симптомів хвороб; г) позначення елементів шкірного покриву та бактерій. З урахуванням того факту, що епоніми не відображають сутність хвороби, симптому тощо, оптимальними методами перекладу, окрім транслітерації і транскрипції, можуть бути експлікація, додавання, контекстуальна заміна. Підсумовуючи все вищезазначене, можна дійти висновку, що питання транскодифікації пропріативної лексики належить до важливих питань трансляторики й потребує подальшого аналізу щодо відтворення епонімів у мові перекладу.

Література

1. Білозерська Л.П. Термінологія як переклад : [навчальний посібник для студентів філологічного напрямку підготовки] / Л.П. Білозерська, Н.В. Возненко, С.В. Радецька. – Вінниця : НОВА КНИГА, 2010. – С. 42–51
2. Глазырина Е.С. К вопросу об особенностях функционирования перевода эпонимов в текстах медицинской тематики: лингводидактический аспект / Е.С. Глазырина // Перевод и сопоставительная лингвистика. – Екатеринбург : УрГИ, 2016. – № 12. – С. 27–31.
3. Глазырина Е.С. Лингводидактические принципы эффективной семантизации терминологической лексики для студентов-регионоведов на уроках иностранного языка для специальных целей (в аспекте профессионального общения) / Е.С. Глазырина // Когнитивные исследования языка. – 2015. – Вып. XX. – С. 299–308.
4. Дзюба М.М. Епонімічні терміни як інтернаціональні знаки / М.М. Дзюба // Стратегії міжкультурної комунікації в мовній освіті сучасного ВНЗ : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ (15 березня 2016 р.) / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана» ; редкол.: І.А. Колесніков (голова) та ін. – К. : КНЕУ, 2016. – С. 72–75.
5. Дудок Р.І. Проблема значення і смислу терміна у гуманітарних науках : [монографія] / Р.І. Дудок. – Львів : Вид. ЛНУ ім. І. Франка, 2009. – 358 с.
6. Кияк Т.Р. Теорія і практика перекладу (німецька мова) : [підручник] / Т.Р. Кияк, О.Д. Огуй, А.М. Науменко. – Вінниця : НОВА КНИГА, 2006. – 592 с.
7. Куликова В.Г. Труднощі перекладу французьких медичних термінів-епонімів: культурологічний аспект / В.Г. Куликова // Наукові записки університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – 2015. – Вип. 58. – С. 260–262.
8. Курносова Н.О. Проблеми стандартизації та уніфікації науково-технічної термінології / Н.О. Курносова, Р.В. Курносова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/367/1/05knotnt-pdf>.
9. Микульчик Р.Б. Будова складних і складених епонімів української фізичної термінології / Р.Б. Микульчин // Вісн. Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – 2007. – № 593. – С. 53–56.
10. Михайлишин Б.П. З історії термінів-епонімів / Б.П. Михайлишин // Мовознавство. – 1994 – № 4–5. – С. 45–50.
11. Русакова М.М. Кейс-технології на заняттях англійського мови в медичному університеті / М.М. Русакова, Т.М. Серикова // Медичинское образование в XXI веке: традиции и инновации : материалы XX Межрегион. учеб.-метод. конф. / отв. ред. А.С. Оправин. – Архангельск : Изд-во Северного государственного медицинского университета, 2015. – С. 130–132.
12. Семисюк А.М. Текстовий діапазон функціонування пропріативної лексики у німецькому медичному дискурсі «мова для спеціальних цілей» / А.М. Семисюк // Актуальні питання суспільних наук та історії медицини : спільний укр.-рум. журнал. Серія «Філологічні науки» / редколегія Т. Бойчук, Ш. Пуріч, А. Моїсей. – Чернівці – Сучава : БДМУ, 2014. – № 3 (3). – С. 70–75.
13. Сингаївська Г.В. Епонімічні найменування в іспанській медичній термінології / Г.В. Сингаївська // Проблеми семантики, прагматики, когнітивної лінгвістики. – 2013. – Вип. 23. – С. 364–373.
14. Телеки М.М. Епонімічні терміни як носії інформації про спеціальні знання / М.М. Телеки, І.В. Семенко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Філологічні науки» / редкол.: С.М. Ніколаєнко (відп. ред.) та ін. – К. : Міленіум, 2016. – Вип. 257. – С. 89–98.
15. Woywodt A. Should Eponyms Be Abandoned? / A. Woywodt, E. Matteson // Renal Unit, Lancashire Teaching Hospitals NHS Trust, Preston, Lancashire PR2 9HT: cairr [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: http://www.alexander-woywodt.com/fileadmin/www.alex-ander-woywodt.com/papers/head_to_head.pdf.
16. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://flexikon.doccheck.com/de/Dermatologie?utm_source=www.doccheck.flexikon&utm_medium=web&utm_campaign=DC%2BSearch.